

Mesafeyi korumak. — Pozitivizm, düşüncenin gerçeklikle kendi arasına koyduğu mesafeyi yeniden daraltır; zaten gerçekliğin kendisi de bu mesafeye tahammül edemiyordur artık. Altındaki olgusal malzeme için geçici bir kısaltma işaretinden fazla bir şey olmamayı isteme noktasına doğru püskürtülen düşünce, sadece gerçeklik karşısındaki özerkliğini değil, onunla birlikte gerçekliğe nüfuz etme gücünü de yitirir. Zihinsel yaşam ancak yaşamdan belli bir uzaklıkta sürdürebilir varlığını; empirik gerçeklikle bağlantı kurmasının koşulu da budur. Düşünce olgularla ilişki kurar ve onları eleştirerek devinim kazanır, doğru; ama devinimi yine de mesafenin korunmasına bağlıdır. Varolanı tam ve kesin olarak anlatabiliyordur çünkü varolan hiçbir zaman düşüncenin tam onu anlattığı gibi değildir. Her zaman belli bir abartı ögesi bulunur düşüncede: Nesnesini hedeflerken ötesine geçer, olgusalın ağırlığını üstünden atar ve böylece varolanı düpedüz yeni-den-üretmek yerine, aynı anda hem kesin hem de özgür bir tavırla, belirlemeye yönelir onu. Bu açıdan oyunu da andırır her düşünce; Nietzsche kadar Hegel de zihnin çalışmasını oyunla karşılaştırmıştır. Felsefeyi barbarizmden uzaklaştıran, sorumsuzluk ögesinin gizliden gizliye farkında olmasıdır: Ona canlılığını veren de yargıladığı şeyden hep kaçan düşüncenin oynaklığıdır. Böyle başına buyruk bir tavır pozitivist ruhun hınçlı öfkesine hedef olur ve çılgınlık olarak damgalanır. Zihinsel işlevlerin saniyesi saniyesine bütün hareketlerinin hesabını vermek durumunda oldukları bir dünyada, olgulardan ayrılmak düpedüz yanlışlığa, oyun ânı da lükse dönüşür. Ne var ki, kendi dokunulmaz mesafesini yadsıyıp da bin türlü ince savlamayla gerçeğe harfi harfine uygun olduğunu kanıtlamaya kalktığı anda tökezlemeye başlar düşünce. Potansiyellik ortamını, herhangi bir fiili gerçekle tam olarak karşılanamayacak öngörü ortamını arkada bıraktığı, yorum olmak yerine yalın doğrunun düz ifadesi olmaya çalıştığı ölçüde hakikatten de uzaklaşır. Güvensizlikten ve rahatsız bir vicdandan esinlenen kendini aklama çabası içinde ortaya sürdüğü her sav, tanımak istemediği ama onu düşünce yapan tek öge olan özdeşlik-dışına işaret etmekle kolayca çürütülebilir. Buna karşılık, mesafesini bir ayrıcalık olarak korumaya çalışması da işe yaramaz çünkü böyle yapmakla iki çeşit hakikat olduğunu öne sürmüş olur: Bir yanda olguların hakikati, öte yanda kavramların hakikati. Hakikat kavramının kendisini çökertmek ve düşünceyi lekelemektir bu da. Bir güvenlik kuşağı değil, bir gerilim alanıdır mesafe. Kavramların hakikat iddiasının gevşetilmesinde değil, düşünmenin incelik ve kırılğanlığında gösterir kendini. Pozitivizm karşısında alınacak tavır ne haklı ve doğru çıkmaya çalışmak

olmalıdır, ne de seçkinlik ve farklılık havalarına bürünmek. Yapılması gereken, bilginin eleştirisi yoluyla, bir yanda kavramla öte yanda onu karşılayan şey arasında tam bir örtüşmenin imkânsız olduğunu göstermektir. Eşanlamlı ve özdeş olmayı eşitleme tutkusu, sonunda kurtuluşa eren o durmak bilmeyen emekle aynı değildir.² Sadece safdillik ve deneyimsizliktir. Düşünce pozitivismin yönelttiği suçlamaları binlerce kez işitip binlerce kez unutmıştır; düşünce olmasını sağlayan da bu sürekli işitip unutmadır. Düşüncenin gerçeklikten uzaklığı da tarihin kavramlarda bıraktığı çökeltiden başka bir şey değildir. Onları mesafesizce kullanmak, içerdiği teslimiyete karşın ya da tam o yüzden, fazlasıyla kolaydır. Çünkü düşünce sırf hedefine hiçbir zaman tam ulaşamayacağı için hep daha öteye yönelmek zorundadır. Pozitivism ise kendisinin o hedefe ulaşabileceğine inanmakla her türlü eleştirelilikten vazgeçer: Yalpalamalarının sadece dürüstlük ve her şeyin hakkını verme çabasından kaynaklandığını sanı- yordun Öteye geçen bir düşünce, kendi yetersizliğini, bilimin denetim mekanizmalarınca yönlendirilen bir düşüncenin yaptığından çok daha fazla dikkate alır. Bilinmeyenle ilgili öngörüler yapar: Kaçınılmaz çok-azın umutsuzca da olsa üstesinden gelmek amacıyla çok-fazlayı aşırı ölçüde zorlar. Felsefeyi suçlayanların işaret ettiği gayri meşru mutlaklık -bu mutlaklığın her türlü felsefi önermeyi lekelediği söylenir- aslında tam da göreliliğin uçurumundan kaynaklanıyordur. Spekülatif metafiziğin abartılan, kendi üzerinde de düşünen aklın yara izleridir; kanıtın maskesini indirerek bir totolojiden ibaret olduğunu da sadece kanıtlanmamış olan gösterebilir. Buna karşılık, göreliliğin her şeye kayıt konulmasını fazla kolayca kabullenışı, kendisine ayrılmış alan içinde kalmaya hemen razı olan o alçakgönüllülük, bu temkinliliği yüzünden kendi sınırını yaşama imkânını daha en baştan reddetmiş demektir; oysa Hegel'in bir yerde söylediği gibi, sınırı düşünmek onu aşmakla aynı şeydir. Bu yüzden göreciler asıl -kötü- mutlakçılardır; üstelik kötü burjuvalar da onlardır, çünkü bilgilerine bir mülkiyet olarak sahip çıkma telaşı içinde onu büsbütün yitirirler. Görelinin hakkını ancak kendi gölgesinin üzerinden atlayan mutlak verebilir: Hakikatsizliği kendi üstüne almıştır ve insan bilgisinin koşullara bağımlılığının somut bilgisi içinde, hakikatin eşğine doğru yol almaktadır.

T.W.Adorno
Minima Moralia

[Kitabın Tamamı](#)